

RECENZJE

Rafał CZEKALSKI, *Godność osoby ludzkiej (Nauczanie Jana Pawła II)*, Warszawa: BEL Studio 2007, ss. 206.

Recenzowana książka ks. Rafała Czekalskiego stanowi rozprawę doktorską, którą autor przedstawił na Wydziale Teologicznym UKSW w 2006 roku. Celem tej rozprawy jest ukazanie antropologiczno-etycznych treści nauczania Jana Pawła II pod kątem apologii godności osoby ludzkiej. Autor w pierwszym zdaniu wyjaśnia, że sens terminu „apologia” odnosi się do obrony chrześcijaństwa w pierwszych wiekach jego istnienia. Jeżeli stożuje ten termin do nauczania Jana Pawła II, to ma na uwadze przede wszystkim całokształt zaangażowania pasterskiego i naukowego papieża i filozofa w obronę godności człowieka – zagrożonej przez współczesne totalitaryzmy, wojny, niesprawiedliwości społeczne, stosowanie postępu naukowego i technicznego. Ks. R. Czekalski czyni punktem wyjścia dla swych badań nad moralnym nauczaniem Jana Pawła II stwierdzenie papieskie, które znajdujemy w encyklice *Redemptor hominis*: „człowiek jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła” (RH 14). W tej programowej encyklice Jana Pawła II teologiczna interpretacja godności człowieka, u podstaw której wyczuwa się dziedzictwo wieloletniej refleksji filozofa i etyka z KUL, stanowić będzie najważniejszy punkt odniesienia dla całej apologii godności w pasterskiej działalności papieża. Ks. R. Czekalski bardzo trafnie ujął ten element doktrynalny już we wstępie do swej rozprawy doktorskiej i na niej rozwinął zasadnicze idee etyczne nauczania Jana Pawła II. Uważny czytelnik może zwrócić uwagę na ten najważniejszy motyw wiodący całego nauczania papieża, ale jednocześnie słusznie może zapytać, czy tą drogą Kościoła jest człowiek jako taki, czy też osoba ludzka, jak sugeruje Autor rozprawy. W świetle aktualnej dyskusji, w której bierze żywy udział np. Robert Spaemann, nie jest bez znaczenia, czy mówimy o osobie czy o człowieku, czy tą drogą Kościoła jest już człowiek, czy dopiero osoba. Dla ścisłości, Jan Paweł II mówi o człowieku, który jest drogą Kościoła, a nie o osobie, jakkolwiek język personalizmu jest mu przecież szczególnie bliski. Problem różnicy między człowiekiem a osobą nie może być dla nas dzisiaj tylko przysłowiowym problemem akademickim. Ma on doniosłe konsekwencje praktyczne w obszarze, w którym papież broni godności człowieka w sposób szczególnie zdeterminowany: od poczęcia aż do naturalnej śmierci. W świetle współczesnych dyskusji np. wokół statusu ludzkiego embrionu nie jest obojętne, czy mówimy o osobie, czy o człowieku. Dla Jana Pawła II są to bez wątpienia terminy wzajemnie się dopełniające i równoważne, ale należy pamiętać, że na gruncie współczesnej etyki praktycznej jest to problem otwarty. Ks. R. Czekalski traktuje także pojęcie godności człowieka i osoby ludzkiej w sposób zamienny i równoważny, ale jako krytyczny badacz winien jasno określić współzależność tych pojęć. Stawiając sobie za cel wydobycie i usystematyzowanie konkretnych argumentów Jana Pawła II na rzecz obrony godności, Autor nie jest w stanie uniknąć fundamentalnych problemów antropologicznych, które ciążyą na współczesnej dyskusji etycznej. Nie jest w stanie uniknąć także pytania, które pojawia się przy lekturze jego rozprawy: czy należy mówić o prawach człowieka, czy też o prawach osoby ludzkiej? Pytania te dotyczą istotnie relacji idei człowieczeństwa do idei osoby ludzkiej.

Wobec powyższych postulatów Autor rozprawy wywiązał się znakomicie. Już we wstępie zaznaczył, że pojęcie godności u Jana Pawła II ma podwójny wymiar. Odnosi się najpierw do stałej i niezbywalnej cechy ludzkiego bytu, do natury człowieka, którą wyróżnia rozumność i wolność. W odróżnieniu od tej stałej i niezmiennej godności człowieka jako osoby Autor wskazuje także na godność osobowościową, tj. związaną z moralnym i psychologicznym rozwojem człowieka. Wskazując na argumentację filozoficzną i teologiczną, która towarzyszy obronie godności osoby ludzkiej u Jana Pawła II, Autor wydobyl istotne przesłanki dla uzasadnienia moralnej wartości życia ludzkiego samego w sobie oraz w kontekście integralnego rozwoju osobowego, tzw. ekologii ludzkiej. Dobrze ukazał w swej pracy, jak demaskowanie przez Jana Pawła II niepoprawnych koncepcji człowieka, związanych np. z absolutyzacją wolności i autonomii sumienia, służy w rzeczywistości obronie godności osoby ludzkiej. Na płaszczyźnie etyki społecznej i bioetyki ten problem znalazł najsilniejszy wydzźwięk.

Ks. Czekalski w swojej rozprawie dokonał interesującego zbliżenia, a niekiedy nawet scaleńia myśli Karola Wojtyły i Jana Pawła II. Jest to zabieg niezwykle sugestywny, a jednocześnie budzący wiele wątpliwości. Można przecież postawić pytanie, czy uprawnione jest zrównanie Jana Pawła II i Karola Wojtyły, głowy Kościoła katolickiego i filozofa – etyka. Nawet jeśli chodzi o tę samą osobę, o tenże sam podmiot myślenia i refleksji etycznej, to jednak mamy do czynienia z dwoma różnymi porządkami ważności i doktrynalnej tożsamości. Nauczanie Jana Pawła II jest nauczaniem Kościoła, a nie osobistym poglądem filozoficznym profesora KUL. Zupełnie inną rangę posiada doktryna moralna na temat godności osoby ludzkiej u K. Wojtyły i Jana Pawła II, nawet jeśli myśl filozoficzna przenika refleksję teologiczną nauczyciela wiary i moralności. Z punktu widzenia hermeneutyki tekstu twórczość filozoficzna K. Wojtyły staje się jaśniejsza w świetle całego nauczania Jana Pawła II, a to z kolei jest bardziej zrozumiałe na tle całej formacji personalistycznej przyszłego papieża. Niemniej pojawia się zasadnicza trudność, którą można by ująć w następujących pytaniach: czy nauczanie Jana Pawła II jest wyłącznie jego twórczością *in persona*, czy też jest także udziałem komisji uczestniczących w przygotowaniu dokumentów pontyfikalnych. Gdy idzie o pierwszą programową encyklikę *Redemptor hominis* i katechezy środowe z pierwszych lat pontyfikatu, nie pozostawiają one żadnych wątpliwości, że mamy do czynienia z bardzo osobistym zaangażowaniem intelektualnym papieża i kontynuacją jego twórczości o charakterze etycznym. Gdy idzie o inne dokumenty, należałoby kierować się uzasadnioną ostrożnością, by nie budować zbyt łatwych powiązań myśli między K. Wojtyłą i Janem Pawłem II. Jest to jednak sprawa dyskusyjna, która wymagałaby jeszcze metodologicznego namysłu.

Należy w końcu odnieść się do samej koncepcji pracy, postawionych w niej tez oraz ich rozwiązań. Autor buduje linię przewodnią swej rozprawy w oparciu o trzy filary, wyznaczające zresztą konstrukcję i podział treści. Za punkt wyjścia przyjął fenomen osoby ludzkiej i jej godności, by na tym tle ukazać prawa człowieka oraz moralne uwarunkowania prawdziwej ekologii ludzkiej. Między pojęciem osoby ludzkiej a jej prawami oraz moralną zasadą ich ochrony ustanowił hermeneutyczną relację, w której dokonuje się wzajemne dopełnianie osobowego i moralnego sensu bycia człowieka. Mówić o godności osoby ludzkiej poza określoną koncepcją personalizmu, poza prawami człowieka i ich poszanowaniem, lub mówić o ekologii ludzkiej bez jasno określonej wizji człowieka i jego praw osobowych, albo też mówić o prawach człowieka nie doceniając jego cielesno-duchowej struktury i kontekstu antropologiczno-moralnego jego osobowego spełnienia, oznaczałoby mówić o człowieku bez wiążącej zasady aksjologicznej. Tak więc Autor idzie w swej rozprawie drogą, którą nakreślił sam K. Wojtyła, oddający wiele lat swych badań filozoficznych uzasadnieniom etyki na gruncie antropologii personalistycznej. Najważniejszym wkładem K. Wojtyły – Jana Pawła II, który doskonale ujął ks. R. Czekalski, było wydobycie uniwersalnej prawdy o człowieku, o jego moralnej wartości i godności.

Omaiwana rozprawa ks. R. Czekalskiego stanowi cenną syntezę nauczania Jana Pawła II w dziedzinie antropologii i etyki chrześcijańskiej. Stanowi także interesujący i godny uwagi sposób podejścia do personalizmu etycznego pod kątem godności osoby ludzkiej. Przedstawiony przez doktoranta personalizm Jana Pawła II został ujęty w kontekście filozoficznym i teologicznym, z jednoczesnym przełożeniem na konkretne obszary refleksji etycznej. W ten sposób apologia godności osoby ludzkiej znalazła nie tylko teoretyczne uzasadnienie, lecz także praktyczne odniesienie. Praca ks. Czekalskiego pod wielu względami stanowi nowe spojrzenie na personalizm Jana Pawła II. Z uwagi na treść prowadzonej refleksji etycznej praca ta powinna być uważana w polskim środowisku teologicznym.

Ks. Stanisław WARZESZAK